

RECENSION

Cecilia Milocco som lärarinnan i *De ofrivilliga*

De ofrivilliga

Man är ställd i ögonvittnets obehagliga och lockande position. Ett ögonvittne som oftast inte får tillgång till den mest optimala platsen för att följa det skeende som utspelas. Men detta uppvägs helt av det man trots allt får se och höra. Det heter att man tjuvlyssnar, vilket man också i hög grad gör här. Men Ruben Östlunds andra långfilm innehåller också idén om att "tjuvse" något som obarmhärtigt avslöjar den nakna apa som människan är.

Scenerna är obrutna, något som Östlund berättat kommer från hans tidiga skidfilmer där själva icke-manipulationen av bilden i form av klipp var beviset för de djärva utförsåkens äkthet. Här, där människor ibland talar utanför bild eller har huvuden "avklippta", förstärks den dokumentära känslan av smygfilm, smygseende, ett udda tillfälles autenticitet. Eller så presenteras scenen på stort avstånd, så som det troligtvis skulle vara på "riktigt" om man skulle råka komma förbi. Man ser ett övergrepp pågå i ett sädesfält där borta och man läser av situationen direkt och inser dess komplikationer.

Här kläs de sociala ritualernas skymmande vett och etikett av för att man ska få en inblick i det som människan egentligen är: en orolig, skamsen individ i ständig inre och yttre kamp mot gruppens vilja att underkasta och likrikta och förtrycka.

Östlund berättar fem olika berättelser som alla handlar om gruppträck och förtryck. Berättelserna är korsklippa men inte infätade i varandra a la *Short Cuts* av Robert Altman. Här är det istället själva temat som är det bärande elementet och de till ytan disparata berättelserna hålls ihop av idén att du aldrig helt bestämmer över dina egna handlingar eller dess konsekvenser. Det är en nedslående slutsats, men inte mindre sann för det.

I debutverket *Gitarmonicot* beskrevs människornas tillkortakommande med en på samma gång rå som ömsint humor. Där fanns skruvat positiva föreställningar runt olika frihetsprojekt där aparta varelser lyckats kapa åt sig ett livsrum och till stor del kunde få vara sig själva. I *De ofrivilliga* är Östlund lika lojal mot sina karaktärer som i förra filmen. Men skildringen av individens inneboende frihet har mörknat åtskilligt. Och ändå blir det stundtals lika roligt, med en kolsvart, isande humor som pekar finger rakt på dig och mig.

Här finns familjefadern som får en raket i huvudet under firandet av hans sextio års dag. Han skadas ordentligt, men håller masken

Originaltitel De ofrivilliga
Regi Ruben Östlund
Producent Erik Hemmendorff
Manus Ruben Östlund, Erik Hemmendorff
Foto Marius Dybwad Brandrud
Roller Vilmar Björkman, Maria Lundqvist, Henrik Vikman, Linnéa Cart-Lamy, Sara Eriksson, Cecilia Milocco, Leif Edlund Johansson m fl
Sverige 2008
Längd i tid 1 tim 42 min
Censur barn tillåten
Distributör AB Svensk Filmindustri

trots att omgivningen vill ringa efter en ambulans. Här finns busschauffören som vägrar att åka vidare från rastplatsen förrän den som har haft ner gardinstången på bussens wc ger sig till känna och säger förlåt. Här finns de förvirrade "fjortis"-tjejerna som dricker sig fulla och porrdansar framför datorns kameraöga. De har annekterats av ett destruktivt beteendemönster från medias superytliga skenvärldar utan att kunna reda ut ett enda hur eller varför. De själva bestämmer ingenting, utan är fångna i vridna föreställningar om hur man ska vara. Här finns grabbgänget som åkt ut till en stuga för att ytterligare en gång upprepa den rituella mobbing av varandra några lider svårt av, men ingen vågar bryta. Här finns slutligen lärarinnan som blir ögonvittne till en handling en annan lärare gör sig skyldig till. Hon förmår inte hålla tyst om den i lärarrummet och fryses därför sakta men säkert ut av kollegorna.

Östlund ställer brännande aktuella frågor med sin film angående bristande civilkurage och fasan för att i varje situation, även den mest vardagligt temporära, ställa sig utanför den grupp som just då är den styrande. Han visar också hur en individ straffas om hon likt lärarinnan går emot strömmen eller i en annan tolkning nästan tvärtom, när en individ som busschauffören går ner sig i en betydelselös "principsak" som gör att han meningslöst straffar kollektivet (bussresenärerna) istället.

Filmen cirklar på en intresseväckande vis runt dessa frågor med en nästan vetenskapligt dissekerande skärpa. Fotografen Marius Dybwad Brandruds fasta kamera fångar likt en övervakningskamera mänsklighetens småaktighet och behov av yttre bekräftelse i avskalad estetik där hinder inte sällan ligger i förgrunden och stör seendet bara för att vässa det.

Skådespelareinsatserna här är helt klockren. Det finns inte ett enda falsk tonfall. Maria Lundqvist i rollen som sig själv är ett under av behärskning när hon blir terroriserad av en okänd kvinnas "tjejkompis"-intima jargong på bussen då kvinnan vill diskutera Lundqvists utseende och eventuella Hollywoodplaner. Både Henrik Vikmans självörmkande busschaufför och Cecilia Miloccas utsatta lärarinna är också två skådespelarprestationer som kommer att dröja sig kvar länge. Ruben Östlund går från klarhet till klarhet.

Krister Bergman

FILMRUTAN